

بررسی نمودگفتمان‌های عصر پهلوی اول در معماری بناهای عمومی این دوره در شهر تبریز بر اساس تئوری میشل فوکو*

نوشین قربانی^۱ - سحر طوفان^{۲*} - حبیب شاه‌حسینی^۳ - نیما ولی‌زاده^۴ - حسن ستاری ساربانقلی^۵

۱. دانشجوی دکتری معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.
۲. دانشیار گروه معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده مسئول).
۳. استادیار گروه معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.
۴. استادیار گروه معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.
۵. دانشیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۱/۱۰/۱۲ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۲۹

چکیده

معماری در دوره‌های مختلف تاریخی مفاهیمی را متناسب با زمان خود از طریق کالبد و محتوا به تصویر کشیده و پیامدهای سیاسی، فرهنگی و تاریخی را به مخاطب انتقال داده است. در این رابطه با توجه به تئوری قدرت میشل فوکو، در پی اهداف سیاسی، کل ساختار جامعه زیر سایه‌ی گفتمان‌های غالب دگرگون شده و برای نیل به قدرت سیاسی حاکمان یکپارچه می‌گردند که معماری نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود. در دوره‌ی پهلوی اول که دوره‌ی گذر از سنت به مدرنیته بود نیز در نتیجه‌ی تحولات سیاسی گرایش‌های مختلفی در معماری به وجود آمد. بررسی نحوه‌ی پیروی معماری از این تغییرات و نحوه‌ی پاسخ به آن از طریق فهم مسأله‌ی دولت مدرن در ایران، امری ضروری است. هدف اصلی در این پژوهش بررسی معماری به عنوان ابزار سامانه‌ی حکومتی و نحوه‌ی تأثیر عقلانیت و فنون حکومتی پهلوی اول بر اساس کالبدشناسی دولتی فوکو است. این تحقیق از نوع کیفی با رویکرد گفتمانی و تحلیل محتوا است و یافته‌های آن برآمده از منابع کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی است. در این پژوهش ابتدا دولت پهلوی بر اساس تئوری فوکو، در ادامه، نمودگفتمان‌های عصر پهلوی اول که شامل سنت‌گرایی، باستان‌گرایی، نظامی‌گرایی و مدرن‌گرایی است در معماری کاربری‌های آموزشی، اداری و خدماتی بر جای مانده در شهر تبریز از دوره‌ی پهلوی اول مورد بررسی قرار گرفت. از بحث حاصل در این پژوهش می‌توان دریافت که گفتمان‌های شکل‌گرفته در عصر پهلوی جزئی از ایدئولوژی‌های حکومت جهت نیل به اهداف سیاسی خود چون تسلط بر جامعه، اقتدارگرایی، مسأله‌ی هویت و یکپارچگی ملی و تجددطلبی بوده و در معماری با الهام از معماری دیکتاتورمآبانه‌ی نئوکلاسیک، تقلید از غرب، برآمدن کاربری‌های جدید جهت مدرنیزه کردن سیستم کار، سازماندهی فضایی نوین، نماهای الهام‌گرفته از عظمت معماری باستان، قرارگیری بناهای دولتی حول میدان که بر تمرکزگرایی و برون‌گرایی تأکید داشت، نمایان شده است.

واژگان کلیدی: دولت مدرن، پهلوی اول، گفتمان، تئوری میشل فوکو، بناهای عمومی تبریز.

* این مقاله برگرفته از رساله‌ی دکتری نویسنده اول با عنوان «بازخوانی سازمان فضایی معماری بناهای عمومی دوره‌ی پهلوی اول در شهر تبریز بر اساس تئوری قدرت میشل فوکو» و با راهنمایی نویسندگان دوم و سوم و مشاوره نویسندگان چهارم و پنجم بوده که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز در حال انجام است.

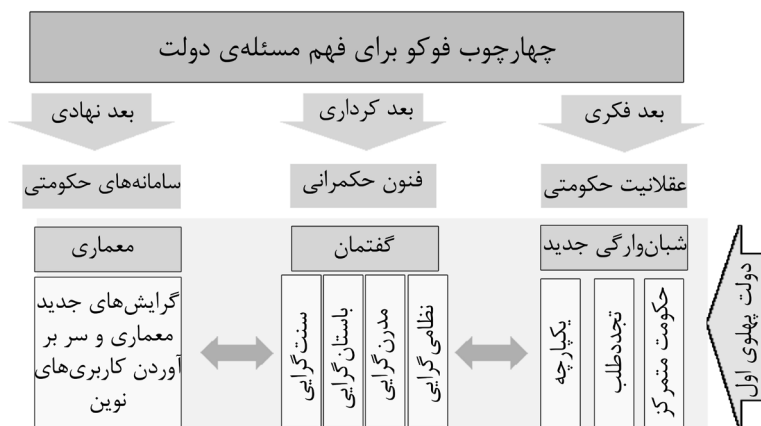
** E-mail: sahar.toofan@gmail.com

۱. بیان مسأله

دیگر را غیرمجاز می‌کند (Bashirich 1999, 24). در عصر پهلوی اول تغییرات نشأت گرفته از تحولات داخلی و برون‌مرزی و در واقع دوره‌ی گذر از سنت به مدرنیته، باعث شکل‌گیری آرایش‌گفتمانی جدیدی شد که کل ساختار جامعه را تحت تأثیر قرار داد و زیرساختی‌ایدئولوژی‌های سیاسی جدید، معماری که متنی فرهنگی و مکانی برای بازتاب اندیشه‌های هر حکومتی است در قالبی متفاوت از گذشته نقش خود را جهت‌القای قدرت با تبعیت از این گفتمان‌ها ایفا می‌نماید. رهیافت گفتمانی فوکو با توجه به تعریف متفاوت وی از نحوه‌ی اعمال قدرت در جامعه‌ی مدرن در تحلیل معماری دوره‌ی پهلوی اول -که دوره‌ی گذر از سنت به مدرنیته است- به عنوان ابزار حکومتی، رویکرد تازه‌ای است که می‌توان با تکیه بر آن نگاهی تازه به معماری داشته و تحلیلی متفاوت از بناها داشت. از این رو این تحقیق پس از ارائه‌ی روش تحقیق و ادبیات نظری در پی رسیدن به نحوه‌ی نمود گفتمان‌های غالب پهلوی اول در معماری بناهای عمومی تبریز برآمده است.

یکی از خوانش‌های متفاوت درباره‌ی قدرت، از منظر فوکو بیان شده است (Foucault 1961; Dreyfus 2003). به نظر فوکو، نفوذ قدرت در جامعه‌ی امروزی نسبت به گذشته عمیق‌تر است (Haghighi 2001, 197). او عملکرد قدرت را از بالا به پایین نمی‌بیند، بلکه از دید او قدرت هم‌چون شبکه‌ای گسترده عمل می‌نماید (Navabakhsh 2009). وی، گفتمان را محل اتصال قدرت و دانش می‌داند (Foucault 1975) و تلاش می‌کند مسأله‌ی دولت را از بیرون آن و بر اساس مسأله‌ی حکومت شرح نماید. او با مطرح کردن عناوینی چون فنون و عقلانیت حکمرانی و سامانه‌های حکومتی، به عنوان بخش‌هایی از یک دستگاه تحلیلی از دولت، چارچوب مفیدی را برای فهم مسأله‌ی دولت پیشنهاد می‌کند (Yahyavi 2015, 143-144). این راهکاری است که اکثر حکومت‌ها برای رسیدن به قدرت در جامعه به کار می‌بندند. در این صورت، گفتمان همانند قدرت اجتماعی عمل می‌کند و بر اعضای یک جامعه غلبه می‌نماید و در هر سطحی چیزهایی را مجاز و چیزهایی

شکل ۱: چهارچوب فوکویی برای فهم دولت پهلوی اول

گردآوری شده است. آنچه نمایان است در خصوص بررسی معماری معاصر ایران تحت تأثیر گفتمان‌های غالب، تحقیقات بسیار اندکی انجام گرفته است، از طرفی بازخوانی چنین ساختارهایی از منظر فیلسوفان می‌تواند افق جدیدی را در این زمینه باز نماید (جدول ۱).

۲. پرسش‌های تحقیق

گفتمان‌های غالب در دوره‌ی پهلوی اول با توجه به تئوری قدرت میشل فوکو چگونه دسته‌بندی شده است؟ این گفتمان‌ها چه تأثیری بر معماری بناهای عمومی دوره‌ی پهلوی اول در تبریز داشته‌اند؟

۳. پیشینه‌ی تحقیق

گونه‌شناسی کلی از نگارش‌ها در باب معماری ایران

جدول ۱: گونه‌شناسی کلی از نگارش‌ها در باب معماری ایران

سال	پدیدآورنده	اثر	
۱۹۷۶	آرتور پوپ	معماری ایران ^۱	باستان‌شناسی
۱۹۶۵	آندره گدار	هنر ایران ^۲	(سیر خطی زمان)

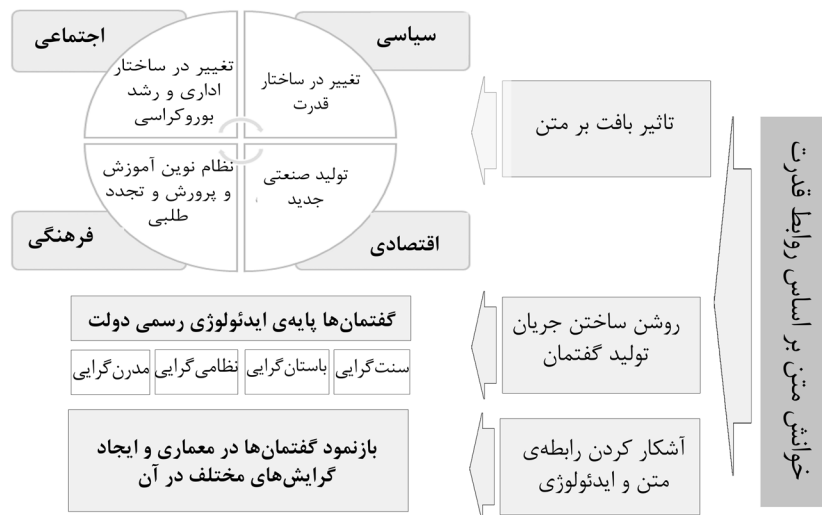
سال	پدیدآورنده	اثر	
۱۹۵۴	رومن گیرشمن	ایران از آغاز تا اسلام ^۳	باستان‌شناسی (سیر خطی زمان)
۱۹۳۵	ارنست هرتسفلد	تاریخ باستان‌شناسی ایران ^۴	
۱۳۸۱	محمود توسلی	ساخت شهر و معماری در اقلیم گرم و خشک ایران	تحلیل معماری فضاها و ساخت‌های سنتی (تداوم ساختاری در زمان)
۱۳۷۶	علی اکبر صارمی و تقی رادمرد	ارزش‌های پایدار در معماری ایران	
۱۳۷۴	حسین زمرشیدی	معماری ایران: اجرای ساختمان با مصالح سنتی	
۱۳۶۷	غلامحسین معماریان	نیارش سازه‌های طاقی در معماری اسلامی ایران	
۱۳۹۱	نادر اردلان	حس وحدت	نگاه سمبلیک (بی‌زمانی)
۱۳۹۵	ناصر حسن پور و حسین سلطان‌زاده	عوامل پس‌زمینه‌ی تحولات معماری معاصر ایران در دوران پهلوی دوم و مقایسه‌ی تطبیقی آن با ترکیه	نگاه اجتماعی - سیاسی (سیر تناوبی زمان)
۱۳۹۰	علی اصغر شیرازی و میلاد یونسی	تأثیر ملی‌گرایی بر معماری بناهای حکومتی دوره‌ی پهلوی اول	
۱۳۸۹	جمال‌الدین سهیلی و داراب دیبا	تأثیر نظام‌های حکومتی در ظهور جنبش‌های ملی‌گرایانه‌ی معماری ایران و ترکیه	
۱۳۸۹	محمدعلی علی‌زاده و علی محمد طرفداری	تأثیر گفتمان ملی‌گرایی بر تحولات اجتماعی و فرهنگی دوره‌ی پهلوی اول	
۱۳۸۳	مصطفی زمانی	معماری دوره‌ی پهلوی اول: دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست‌ساله‌ی معاصر ایران ۱۳۲۰-۱۳۹۹	

۴. روش تحقیق

در عصر پهلوی اول) و انتخاب جامعه‌ی آماری پایین‌دست (کاربرهای آموزشی، اداری، فرهنگی و کارخانجات)، پژوهش مقدماتی انجام شد. سپس با روش رویکرد گفتمانی فوکو به بررسی دوره‌ی پهلوی اول پرداخته و تحولات و تغییرات حاصل از مسائل سیاسی و حکومتی این عصر مورد بررسی قرار گرفته است. در مرحله‌ی بعد با روش تحلیل محتوا به نحوه‌ی نمود این گفتمان‌ها در نمونه‌های مورد پژوهش پرداخته شد.

در این پژوهش از روش تحلیل گفتمان استفاده شده که به جای تحلیل یک متن، فضای معماری مورد مطالعه قرار گرفته است. در این روش ساختارها نه در درون متن بلکه در فضای کالبدی، مورد بررسی قرار می‌گیرند (Kashi 2011). برای تعیین ارتباط معماری بناهای مورد پژوهش به متغیر مورد نظر یعنی قدرت فوکویی، از طریق جمع‌آوری جامعه‌ی آماری بالادست (بناهای عمومی تبریز

شکل ۲: مدل فرآیند روش تحقیق

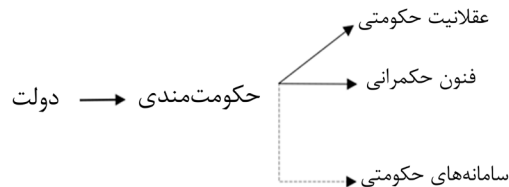

۵. دولت از نظر فوکو

از نظر فوکو چیزی به نام دولت وجود ندارد؛ بلکه فنونی از حکمرانی وجود دارد که توسط عقلانیت‌های سیاسی شکل می‌گیرند. در واقع حکومت گفتمان‌هایی را طراحی می‌کند

که در درون آن اعمال و اجرای قدرت «عقلانی» می‌شود. فوکو با اضافه کردن «سامانه‌های حکومتی» به عنوان بعد نهادی دولت، تحلیل سه بعدی «دولت» (عقلانیت، کردار و نهاد) را تکمیل می‌نماید (Yahyavi 2015).

شکل ۳: الگوی تحلیلی دولت بر اساس تئوری فوکو

(Yahyavi 2015, 144)

سنتی ایران و تفکر تجددگرایی عصر مشروطه است. ساختار قدرت شبه مدرن مطلقه، به صورت شبکه‌ی گسترده‌ای از دیوانسالاری اداری بود که با پنهان کردن اراده قدرت در لابه‌لای قواعد و ساختارها هم به صورت مؤثرتر اثرات قدرت را تولید می‌کرد و هم عملکردهای پنهان قدرت را هم‌چون اموری عقلانی و الزامی برای حفظ نظم و انضباط اجتماعی به تصویر می‌کشید (Rezaeeapanah and Izadi 2013; Sadati, Najafi Abrandabadi, and Nobahar 2017).

در مجموع مبانی ایدئولوژیک دولت پهلوی اول را می‌توان به این صورت خلاصه نمود:

الف- غرب‌گرایی؛

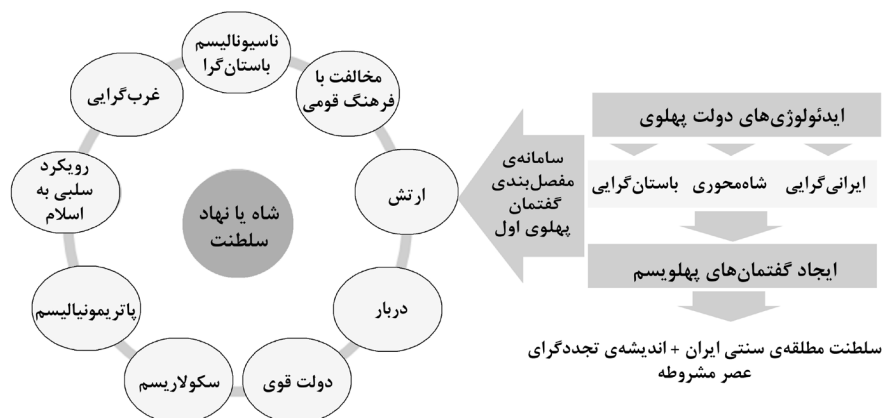
ب- ایرانی‌گرایی با تأکید بر لزوم تجدد عظمت ایران باستان؛

ج- شاه‌محوری و ایجاد وجهه‌ی کاریزماتیک برای شاه پهلوی (Babaei and Khakzand 2018).

از نظر فوکو در هر دوره‌ای از تاریخ، بر اساس ایدئولوژی‌های حاکم، گفتمان خاصی شکل می‌گیرد که در جامعه ریشه می‌دواند و کاملاً هدفمند و جهت‌دار، تسلط بر توده‌های انسانی را مدنظر دارد. از این منظر، گفتمان‌ها به عنوان قواعدی به بی‌نظمی جهان شکل و معنا می‌بخشند (Cramer 2009, 220). فوکو اشاره می‌کند که سامانه مجموعه‌ای است از اشکال معماری، گفتمان‌ها، نهادها، قوانین، تدابیر اداری و اجرایی، احکام علمی و موضوعات فلسفی و اخلاقی و به همین اندازه گفته‌نشده‌ی دیگری را شامل می‌شود (Yahyavi 2015).

۶. دولت پهلوی اول: ۱۳۰۴-۱۳۲۰ شمسی و تأثیر گفتمان‌های آن بر گرایش‌های معماری

تشکیل سلسله‌ی پهلوی در سال ۱۳۰۴ شمسی را باید شروع دوران حکومت مطلقه‌ی مدرن با خصایل و ویژگی‌های ایرانی دانست (Akbari 1999). گفتمان پهلویسم، حاصل اختلاط گفتمان سلطنت مطلقه‌ی

(Rezaeeapanah and Izadi 2013)

گفتمان‌های غالب دوران پهلوی اول بود. گفتمان سنتی در دوره‌ی پهلوی اول تحت تأثیر شرایط اجتماعی، سیاسی

اصلاحات و ایدئولوژی‌های دولت پهلوی اول منجر به ایجاد تحولات اساسی در معماری آن زمان گردید که هم‌سو با

را نیز تحت تأثیر قرار داد به طوری که ویژگی‌های معماری سنتی و اسلامی با گذشت زمان کم‌رنگ شد (Babaei and Khakzand 2018; Bani Masoud 2020, 63). غرب‌گرایی و مدرن‌گرایی دگر گفتمان‌های غالب در دوره پهلوی اول بودند که منجر به تولد گرایش‌های نوینی هم‌چون معماری نئوکلاسیک اروپایی و گرایش مدرن (سبک آرت‌دکو و اکسپرسیونیسم، که ریشه در جنبش آرنوو فرانسه داشتند) در معماری ایران گردیدند (Faraji, Bayazidi, and Bayangani 2019). از عوامل دیگری که می‌توان در شکل‌گیری تفکر حاکمه و نمود آن در معماری دو دهه‌ی رضاشاهی بیان نمود، ارتش و دیوان‌سالاری بود (Bani Masoud 2010, 185). که چیرگی بر نهادهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را هموار می‌ساخت (Zakir Isfahani 2005). ارتش جدید به منظور ایجاد نظم داخلی، وحدت ملی و دولت متمرکز و مقتدر لازم بود (Akbari 1999). چنان‌چه در پایان دوره‌ی بیست ساله، مجموعه بناهای ساخته‌شده حکایت از آن داشت که اینک ارتش، معماری، شهر و ساختمان صفات مشابه و تعاریف مشترکی پیدا کرده‌اند (Kiani, 2000).

و فرهنگی جامعه تغییر رویه داد. گفتمان سنتی‌ای که حکومت پهلوی برای اشاعه‌ی آرمان‌های خود در ایران رواج داد به صورت گفتمان‌های ملی‌گرایی و سنت‌گرایی ظهور کرد (Faraji, Bayazidi, and Bayangani 2019). بر اساس سیاست‌های مذکور، در دهه‌ی نخست دوره‌ی پهلوی اول، بناهایی با خصوصیات معماری سنتی (شیوه‌ی اصفهانی) و اسلامی ساخته شدند (Kiani 2004; Ghobadian 2013, 141). ناسیونالیسم، دیگر گفتمان این دوره، به عنوان محوری‌ترین جزء گفتمان سیاسی با توجه به ساختار خاص قدرت به صورت آمرانه با عنوان ایدئولوژی حکومتی جهت مشروعیت‌بخشی به نظام کودتا تجویز گردید (Zakir Isfahani 2005; Bani Masoud 2010, 41). نیاز به ساخت بناهایی با عملکرد جدید، راه را برای باستان‌گرایی در معماری هموارتر ساخت (Kiani 2002; Mirmozzafari and Abdollahzadeh 2018). باستان‌گرایی، دو محور دیگر را با خود همراه داشت: دین‌زدایی و غرب‌گرایی. با گذشت زمان، سیاست تضعیف دین شدیدتر و گرایش به غرب بیشتر شد (Kiani 2001, 65). سیاست تضعیف مذهبی، معماری

شکل ۵: گفتمان‌ها، بنیاد فکری و گرایش‌های معماری دوران پهلوی اول

(Babaei and Khakzand 2018; Zakir Isfahani 2005; Bani Masoud 2020; Kiani 2000; Faraji, Bayazidi and Bayangani 2019)

نام معماری صنعتی در ایران شکل گرفت که تفاوت‌های زیادی با کارگاه‌های سنتی داشت (Nejad Ebrahimi, Farrokhi, and Shab Ahang 2019). در مدارس این دوره نیز سازمان‌دهی فضایی نوینی صورت گرفت. سازماندهی فضایی به صورت زنجیره‌ای از کلاس‌ها که در یک یا دو طرف یک راهرو چیده شده‌اند دیده می‌شد. سمیعی‌آذر این سازماندهی فضایی را بنیادی‌ترین تغییر شکل مدارس ارزیابی کرده است (در قیاس با مدارس سنتی) که به قرن‌ها سنت درون‌گرایی، حیاط مرکزی و سلسله‌مراتب سنتی در چیدمان اتاق‌های مدرسه پایان داد (Dehbashi, Sharif 2000).

در این دوره، سازمان‌های دولتی به تنظیم برنامه‌های جدید برای مدرنیزه کردن روند سیستم کار در ادارات مختلف دست زدند که در بین آن‌ها شهرداری یکی از مهم‌ترین سازمان‌هایی بود که از حالت مفلوک بلدی‌های خود رها گشته و با یک تغییر شکل اساسی در سیستم سازمانی به نهاد شهرداری تبدیل شد تا بدین وسیله بتواند شرایط اجتماعی و فکری و فرهنگی نوینی در برابر کهنگی تأسیسات اجتماعی و سنت‌ها در یک مرحله تاریخی ایجاد کند (Bavar 2009, 69-70). در این دوره، فناوری ساخت جدید و در کنار آن اندیشه‌های جدیدی وارد ایران شده بود. هم‌چنین نیازهای جدیدی به وجود آمده که در راستای پاسخ‌گویی به این نیازها، معماری جدیدی به

جدول ۲: نحوه‌ی نمود گفت‌وگوهای عصر پهلوی اول در معماری

گفت‌وگو	معماری	مؤلفه‌ها و عناصر معماری
سنت‌گرایی	شیوه‌ی اصفهانی + عملکرد و فناوری جدید	طاق‌های جناغی / قطاربندی در نما / پلان غالباً به صورت برون‌گرا به تبعیت از ساختمان‌های نئوکلاسیک و مدرن غرب / اجرای بنا، طاق‌ها، قوس‌ها و نماها با استفاده از آجر / سرستون مقرنس / استفاده از کاشی‌های لعاب‌دار فیروزه‌ای با نقوش اسلیمی و ختایی برای تزئینات.
باستان‌گرایی	معماری هخامنشی و ساسانی	تقلید و بهره‌برداری از عناصر معماری ساسانی و هخامنشی در نمای بناها نظیر پله، سرستون، نقش برجسته، نعل‌درگاه‌ها، استفاده از ایوان ورودی، کنگره در بام و ایوان، طاق‌های مازهدار، ورودی در وسط.
غرب‌گرایی	نئوکلاسیک و معماری مدرن متعالی	داشتن ویژگی‌های سادگی و عملکردی، برون‌گرایی، خطوط منحنی، عدم تقارن، مصالح جدید از معماری مدرن / سلسله‌مراتب، پنجره‌های نیم‌دایره‌ای و مستطیل شکل باریک و بلند، ترکیب‌بندی نما به صورت متقارن، کشیدگی و ساختار افقی در منظر شهری، ساختمان به صورت تک‌بنا و مستقل، سنتوری، سقف شیروانی، ستون آیونیک، دوریک و کورنتین، بالکن با طارمی یا ستون بلند، اتاق‌های متعدد، راهروهای طولانی، پله داخلی عریض دوطرفه، بیرون‌زدگی از سمت نمای اصلی، فرم کلی دارای خطوط منظم هندسی (عموماً مستطیل، L شکل، U شکل)، تقسیمات سه بخشی در نما و پلان، تقارن محوری از سبک نئوکلاسیک / ظهور شاخصه‌های سبک آرت‌دکو نظیر تزئینات زیگزاگ، نمای پلکانی، ساخت برج کنار بنا با عملکرد متنوع، استفاده از خطوط و سطوح مستقیم و استریم‌لاین، نرده‌های فلزی با اشکال نوظهور.
نظامی‌گرایی	روحیه‌ی نظامی در بناها	ارتباط با آلمان نازی مؤثر در معماری نظامی‌گرا / ظهور بناهای نظامی به عنوان عملکرد جدید / ساخت بناهای غیرنظامی با خصلت‌های نظامی‌گر نظیر تکرار عناصر در نما، تقارن، سلسله‌مراتب، سازماندهی ردیفی، یک‌شکلی، نظم، تمرکزگرایی، عظمت / استحکام، سرعت در ساخت و نظارت پیگیر در ساخت بناها.

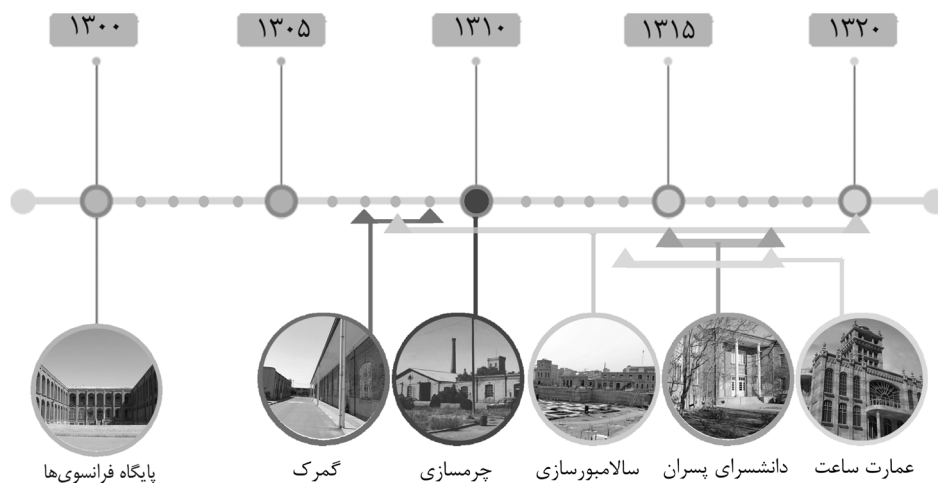
(Dehbashi sharif 2000; Khojasteh Ghamari and Soltanzadeh 2020; Bavar 2009; Ghobadian 2013, 138)

۷. بناهای مورد پژوهش

امروزی تغییر شکل داد. مهم‌ترین این عوامل آموزش به سبک نوین، فعالیت‌های خدماتی-تجاری، خدمات درمانی و اداری جدید بود (Sattarzadeh 2007).

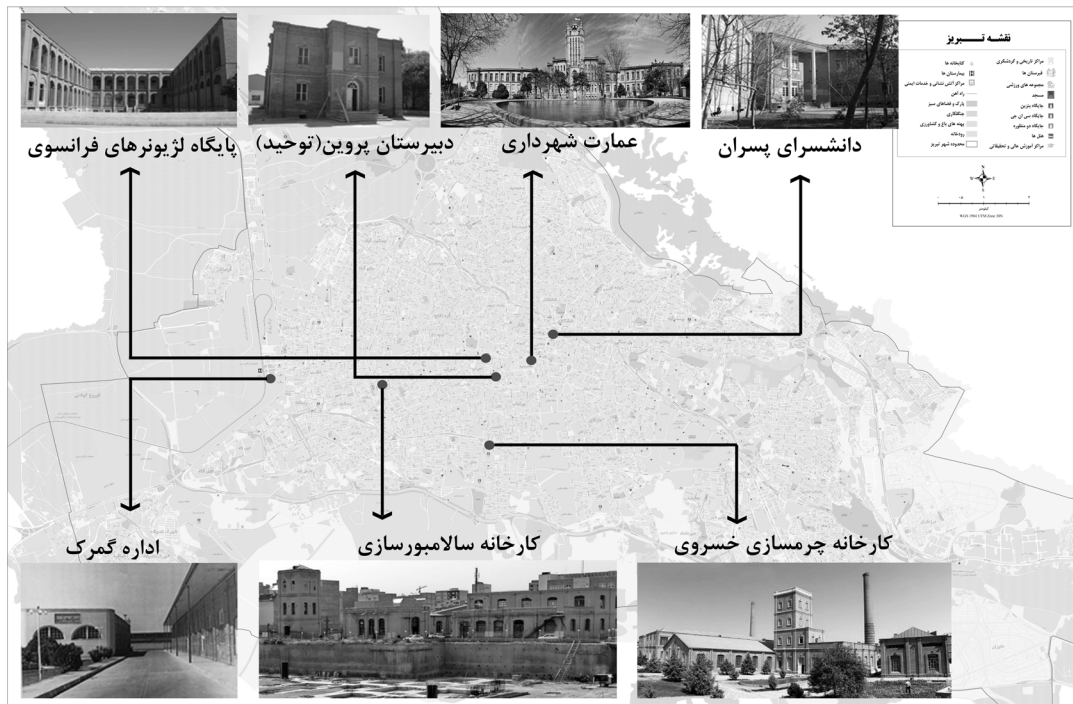
در تبریز نیز مانند شهرهای دیگر در نتیجه‌ی اقدامات شهرسازی که در سال‌های پس از دهه‌ی ۱۳۰۰ هجری شمسی انجام گرفت، کالبد شهر از حالت سنتی به شهر

شکل ۶: نمونه‌های مورد پژوهش

شکل ۷: مکان‌یابی نمونه‌های مورد پژوهش بر روی نقشه

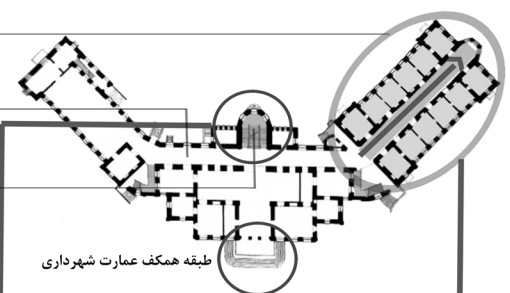

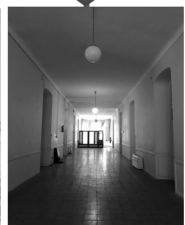
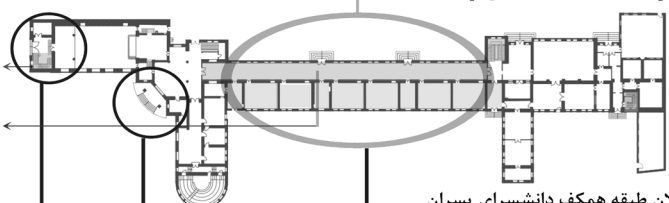

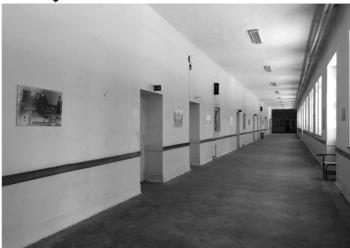
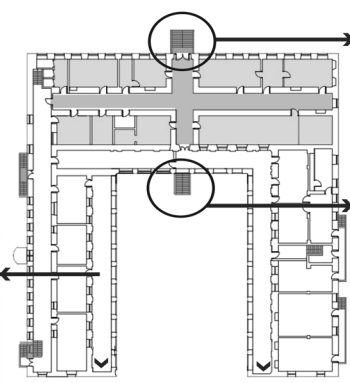

۷-۱- آنالیز نمونه‌های مورد پژوهش

نمونه‌های مورد پژوهش، بر اساس نحوه نمودگفتمان‌های عصر پهلوی اول مورد تحلیل قرار گرفتند. در گام نخست و با نگاه اولیه به عمارت شهرداری، معماری دوره قدرت‌گرایی آلمان و آغاز قرن بیستم (نئوکلاسیسم) به بیننده القا می‌گردد. این شیوه در بناهایی که نماینده حکومت محسوب می‌شدند و تجسمی از قدرت فضایی دولت را به مردم می‌نمایاندند تبلور می‌یافت. وظیفه‌ی نئوکلاسیک‌گرایی ارائه‌ی بیانی ویژه برای حکومت‌ها، به قصد قانونی جلوه دادن آن‌ها بود (Lampugnani 1980). فرم عقابی شکل بنا از بالا (نماد آلمان دوره هیتلری)، نمادپردازی در نما، استفاده‌ی گسترده از سنگ، تقارن، کشیدگی و ساختار افقی ساختمان به صوت تک‌بنا و مستقل، راهروهای طولانی و اتاق‌های متعدد، تقسیمات سه بخشی در نما، سنتوری، ستون آیونیک و یونیک، پنجره‌های نیم‌دایره‌ای و مستطیل شکل باریک و بلند، قاب‌های سنگی دور پنجره‌ها از مؤلفه‌های کالبدی باستان‌گرایی می‌باشد. در ساخت برج کنار بنا با عملکرد متنوع نیز از سبک آرت‌دکو وام گرفته شده است. با ساخت نمای اصلی و رو به میدان بنا از سنگ تراشیده، سرسختی ایدئولوژی حکومت به نمایش گذاشته شده و عظمت بنا دوچندان شده است دانش‌سرای پسران بنای دیگری است که با قرار گرفتن آن حول میدان به برون‌گرایی و اهمیت آن تأکید شده است. بنا به صورت خطی سازماندهی یافته و بر خلاف بناهای سنتی ایران، اصل تقارن در این بنا

دیده نمی‌شود؛ در استفاده از خطوط و سطوح مستقیم و استریملاین در طراحی بنا و آجرکاری پلکانی در نما از سبک آرت‌دکو وام گرفته است. تنها موردی که می‌توان ردپای سنت را در این بنا مشاهده کرد کاشی‌کاری‌های اجرا شده بر سردر ورودی‌های اصلی و فرعی، و قطار بندی در نما می‌باشد. سازمان‌دهی خطی فضاها، سیرکولاسیون مشخص و محدود، اتاق‌های متعدد در اطراف راهروهای خطی نوع جدیدی از سازماندهی فضایی را نشان می‌دهد که در بناهای مورد پژوهش دیده می‌شود. اجرای نما با آجر، قطار بندی در نما، بازشوهای قوسی، پله بیرون‌زده در ورودی، تأثیر سنت‌گرایی و باستان‌گرایی در نماها را نشان می‌دهد که بیش‌تر در مدرسه‌ی پروین و پایگاه لژیون‌های فرانسوی دیده می‌شود. کارخانه‌های چرمسازی و سالمبوسازی چه از نظر ظاهری و چه از نظر سازماندهی فضایی دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است. حجم‌های ساده و مکعبی شکل با پوشش‌های شیب‌دار، برج و دودکش‌های بلند، نماهای سنتوری شکل با پنجره‌ها و بازشوهای قوس‌دار با تزئینات قاب‌های آجری و استفاده از سنگ تاج از جمله خصوصیات این ابنیه است. نماها با ویژگی‌های معماری صنعتی اروپایی و سنتی ایرانی، با مدول‌های ثابت تکراری با تزئینات سنتی آجری تشکیل شده است (Narangi and Biti, n.d). استفاده از عنصر پله و اسکلت فلزی، تأثیرپذیری بنا از معماری غرب را نشان می‌دهد.

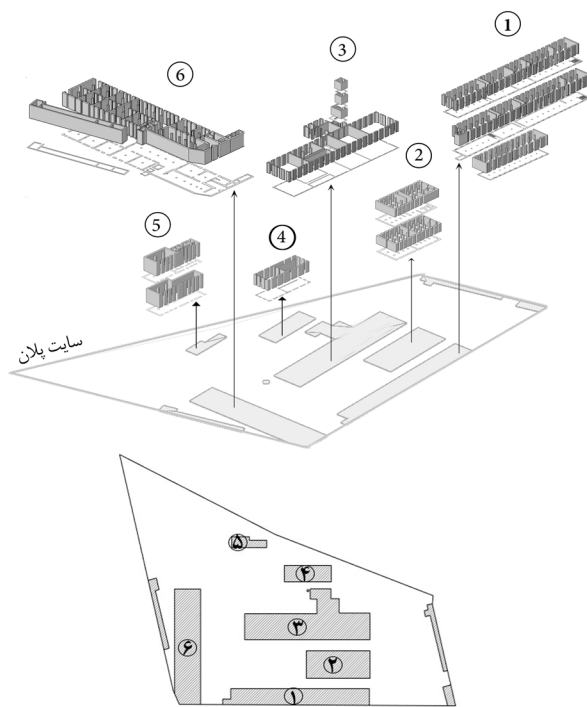
جدول ۳: نمونه‌های انتخابی از هر کاربری

کاربری	بنا	تصاویر
اداری	عمارت شهرداری	<p>بخش اداری ← بخش ورودی ← سالن اجتماعات ← تقسیم ساختمان به دو یا چند بخش بنابر عملکرد فضا</p> <p>راهروی طویل یا اتاق‌های فراوان در طرفین</p> <p>فعالیت‌ها توسط راهروها و به شکل خطی</p> <p>استفاده از پله در فضای داخلی</p> <p>طبقه همکف عمارت شهرداری</p>
آموزشی	دانشسرای پسران	<p>بخش آزمایشگاهی ← کلاس‌ها ← بخش نمایشی و اداری ← تقسیم ساختمان به دو یا چند بخش بنابر عملکرد فضا</p> <p>استفاده از پله در فضای</p> <p>فعالیت‌ها توسط راهروها و به شکل خطی</p> <p>پلان طبقه همکف دانشسرای پسران</p>
فرهنگی	پایگاه لژیون‌های فرانسوی	<p>الگوی راهرو وسط و اتاق‌ها در اطراف</p> <p>عنصر پله در پلان</p> <p>سیرکولاسیون خطی</p> <p>پلانی متقارن، منظم و سلولی</p> <p>پلان طبقه همکف</p>

کاربری بنا

تصاویر

نمای شرقی ساختمان ۱ قبل از مرمت

نمای جنوبی ساختمان ۲ قبل از مرمت

نمای شمالی ساختمان ۳ قبل از مرمت

کارخانه چرمسازی

صنعتی

۸. تحلیل و یافته‌ها

استفاده از عناصری چون پله و ستون، ورودی بیرون زده و طاق‌های مازهدار یادآور معماری باستان است. غرب‌گرایی و نظامی‌گرایی در نمونه‌ها بیش‌تر دیده می‌شود، خصوصاً در عمارت ساعت و دانشسرای پسران که پیرامون میدان ساخته شده و در دید بیش‌تری قرار گرفته‌اند. تکرار منظم عناصر مشابه، ابهت بناها، سازماندهی طولی و سلسله‌مراتب تداعی‌کننده‌ی نظم ارتش و نظامیان، و برآمدن کاربری‌های جدید با الگوهای پلانی نو، برون‌گرایی و عملکردگرایی از تأثیرات مدرن‌گرایی در بناهاست. استفاده از سبک دیکتاتورمآبانه‌ی نئوکلاسیک در نمای بناها کاملاً مشهود است و این امر در انتقال قدرت و القای دیسپلین بنای دولتی به شهروندان کمک می‌نماید.

در طول تحقیق نمونه‌های مورد پژوهش از لحاظ تطبیق آن‌ها با گفتمان‌های غالب دوره‌ی پهلوی اول مورد بررسی قرار گرفت که نتایج حاصل از آن در جداول ۴ و ۵ آورده شده است. بر اساس تحلیل‌های انجام‌گرفته و طبق شکل ۸، میزان نمود سنت‌گرایی نسبت به بقیه کم‌تر است، استفاده از آجر در اکثر نمونه‌ها دیده می‌شود ولی عناصر معماری چون طاق جناغی و تزئینات سنتی کم‌تر مورد استفاده قرار گرفته که این امر در طراحی و ساخت عمارت شهرداری که از مهم‌ترین بناهای این دوره و نماد حکومتی محسوب می‌شود کاملاً قابل لمس است. تأثیرات باستان‌گرایی در نمای بناها قابل مشاهده است،

جدول ۴: بررسی نمودگفتمان‌ها در نمونه‌های مورد پژوهش

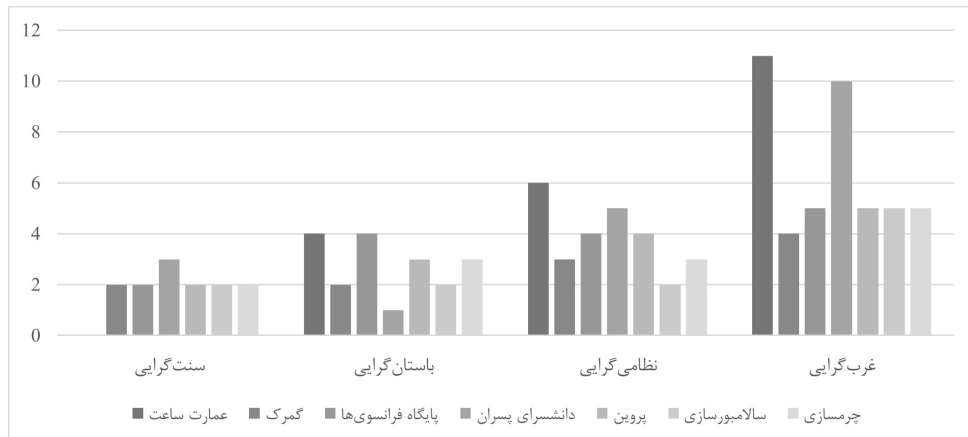
بناها	گفتمان												
	نظامی‌گرایی			باستان‌گرایی					سنت‌گرایی				
عمارت شهرداری	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
گمرک	-	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

بنها	گفتمان										
	سنت‌گرایی			باستان‌گرایی				نظامی‌گرایی			
پایگاه لژیون‌های فرانسوی	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
دانشسرای پسران	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
مدرسه پروین	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
سالامبورسازی	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
چرمسازی	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-

جدول ۵: بررسی نمود گفتمان‌ها در نمونه‌های مورد پژوهش

بنها	گفتمان (غرب‌گرایی)										
	مدرن			نئوکلاسیک				آرت‌دکو			
عمارت شهرداری	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
گمرک	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
پایگاه لژیون‌های فرانسوی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
دانشسرای پسران	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
مدرسه پروین	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
سالامبورسازی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
چرمسازی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-

شکل ۸: مقایسه‌ی میزان نمود گفتمان‌ها در نمونه‌های مورد پژوهش

و مدرن‌گرایی کل ساختار جامعه را تحت تأثیر قرار داده است. معماری نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. در شکل ۹، هدف از نمودگفتمان‌ها در معماری نمونه‌های مورد پژوهش که شامل کاربری‌های آموزشی (دانشسرای پسران، مدرسه پروین)، اداری (عمارت شهرداری، گمرک)، خدماتی (کارخانه‌ی چرم‌سازی خسروی و سالامبورسازی) و فرهنگی (پایگاه لژیون‌های فرانسوی) شهر تبریز در دوره‌ی پهلوی اول است آورده شده است.

۹. نتیجه‌گیری

معماری ساختاری است که هم با کالبد ظاهری از بیرون و هم با سازمان فضایی از درون با مخاطب خود ارتباط برقرار می‌کند. در این پژوهش معماری به عنوان ابزار حکومتی در نظر گرفته شده که تحت تأثیر عقلانیت و فنون حکومتی، کالبد و فضایی متناسب با دولت پهلوی اول به خود گرفته است. دولت پهلوی طبق الگوی تحلیلی فوکو با هدف تمرکزگرایی و اقتدارطلبی، تجددطلبی و یکپارچگی و با گفتمان‌های سنت‌گرایی، باستان‌گرایی، نظامی‌گرایی

شکل ۹: هدف از نمودگفتمان‌ها در بناها

گفتمان‌ها	نمود در معماری	هدف سیاسی
سنت‌گرایی	در نما به صورت سطحی و ظاهری (سنت‌گرایی رفته رفته کم‌رنگ‌تر شد)	نمایش قدرت سیاسی و مشروعیت بخشی به آن از طریق شکوه و جاودانگی بناهای باستان/ حذف دوران اسلامی با وصل خود به دوران پیش از اسلام/ القای یکپارچگی و جایگزینی علایق ملی به جای سلاطین قومی
باستان‌گرایی		القای نظم و اقتدار و تمرکزگرایی و وحدت ملی
نظامی‌گرایی	در نما و پلان	غرب‌گرایی و تجددطلبی برای جلوگیری از عقب ماندگی ظاهری و پاسخ به نیازهای نوین جامعه
غرب‌گرایی	در نما و پلان	

به اروپاییان و تقلید از آنان سعی در پیشرفت جامعه داشت. نمود این دو موضوع در معماری بناها کاملاً مشهود است؛ در واقع معماری با کالبدی باستانی از بیرون و سازمان فضایی مدرن از درون با گفتمان‌های غالب عصر پهلوی اول مطابقت دارد. از طرف دیگر ارتش قلب حکومت پهلوی اول بوده و معماری با تبعیت از ویژگی‌های نظامی در بازتاب نظم ارتش و نمایش قدرت و اقتدار حکومت نقش‌آفرینی کرده است. سازمان‌دهی فضایی خطی، رعایت سلسله‌مراتب، سیرکولاسیون مشخص و محدود حاکی از عملکردی بودن بناهاست و به طور کلی حس نظم، قدرت و اقتدار حکومت پهلوی اول به خوبی از طریق ظاهر و باطن بناها انتقال می‌یابد و معماری را وسیله‌ای جهت نمایش گفتمان‌های سیاسی حکومت و توزیع قدرت در ساختار جامعه قرار می‌دهد.

طبق نتایج به دست آمده گفتمان‌های غالب در اکثر نمونه‌های مورد پژوهش مشهود است. سیاست تضعیف مذهبی که در آغاز با دین‌دوستی آغاز شده و به دین‌زدایی ختم گردیده بود عیناً در معماری این دوره نیز نمایان است. سازماندهی فضایی نوین، نماهای متفاوت، قرارگیری مکانی جدید و به طور کلی نمودهای معمارانه‌ی هماهنگ با گفتمان‌های این عصر در اکثر بناها دیده می‌شود. ساخت این بناها حول میدان و در بر خیابان، اهمیت و جلوه‌ی کاربری‌های نوین را نشان می‌دهد و بر اصل برون‌گرایی و تمرکزگرایی تأکید می‌ورزد. القای نظم حاکمه با ریتم یکنواخت نماهای این بناها قابل لمس بوده و شکوه بناها مخصوصاً در کاربری اداری- حکومتی عمارت شهرداری که نمادی از صلابت شاه و حکومت حاکمه است، نمایان است. حکومت پهلوی اول با باستان‌گرایی خواستار نشان دادن عظمت دوران پیش از اسلام بوده و با وصل خود

پی‌نوشت

1. Persian Architecture
2. Art of Iran
3. Iran: From the Earliest Times to the Islamic Conquest
4. Archaeological History of Iran

فهرست منابع

- Administration of Cultural Heritage of West Azerbaijan. [in Persian]
- Alizadeh, Mohammad Ali, and Ali Mohammad Tarafdari. 2010. The Impact of Nationalist Discourse on Social and Cultural Developments of the First Pahlavi Period. *Journal of History* 5(19): 99-122. https://journals.iau.ir/article_517765.html [in Persian]
- Ardalan, Nader, and Laleh Bakhtiar. 2012. *The sense of unity*. H. Shahrokh Trans. Soil Publications. <https://sata-vand.com/wp-content/uploads/2022/09/%D8%AD%D8%B3-%D9%88%D8%AD%D8%AF%D8%AA-1.pdf> [in Persian]
- Akbari, Mohammad Ali. 1999. State and Social Identity in Contemporary (1906-1942). Thesis for Ph.D. Tehran: Shahid Beheshti university. <https://www.virascience.com/thesis/13405/> [in Persian]
- Babaei, Saeed, and Mahdi Khakzand. 2018. Contextualism in the works of non-Iranian architects during the Pahlavi I Era Case Study: Alborz and Iranshahr School. *Journal of Iranian Architecture Studies* 7(14): 171-189. <https://www.sid.ir/paper/219488/fa> [in Persian]
- Bani Masoud, Amir. 2020. *Iranian Contemporary Architecture from 1925 to now*. Mashhad: Kasra Bookstore. [in Persian]
- Bani Masoud, Amir. 2009. *Iranian Contemporary Architecture, attempt between tradition and modernity*. Tehran: Honar-E Memari Gharn. [in Persian]
- Bashirieh, Hossein. 1999. *Government and civil society (political society discourses)*. Qom: Nagdvanazar. [in Persian]
- Bavar, Ciroos. 2009. *The advent of new architecture in Iran*. Tehran: Faza. [in Persian]
- Cramer, Linsay M. 2009. *Critical Discourse Analysis. In The Encyclopedia of Communication*. London: Foss
- Dehbashi Sharif, Mozayan. 2001. Effective Factors on the Design of Modern Educational Buildings in the First Pahlavi period. Thesis for Ph.D. Tehran: Islamic Azad University, Science and Research Branch. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/search?keywords=%D8%B9%D9%88%D8%A7%D9%85%D9%84%20%D9%85%D8%A4%D8%AB%D8%B1%20%D8%A8%D8%B1%20%D8%B7%D8%B1%D8%AD%20%D8%A8%D9%86%D8%A7%D9%87%D8%A7%DB%8C%20%D8%A2%D9%85%D9%88%D8%B2%D8%B4%DB%8C%20%D9%86%D9%88%DB%8C%D9%86%20%D8%AF%D9%88%D8%B1%D9%87%C2%AC%DB%8C%20%D9%BE%D9%87%D9%84%D9%88%DB%8C%20%D8%A7%D9%88%D9%84&basicscope=1> [in Persian]
- Dreyfus, Hubert. 2003. Being and power: Heidegger and Foucault, (H. Shidan Shir Trans). *Name-Farhang* (49): 41-51. <http://ensani.ir/fa/article/25144/%D9%88%D8%AC%D9%88%D8%AF%D9%88%D9%82%D8%AF%D8%B1%D8%AA%D9%87%D8%A7%DB%8C%D8%AF%DA%AF%D8%B1%D9%88%D9%81%D9%88%D8%A9%D9%88> [in Persian]
- Faraji, Kianoush, Qader Bayazidi, and Bahman Bayangani. 2019. An Investigation of the Concept of Nature in Pahlavi's Architecture Ornaments by Exploration of Discourse Approach. *Bagh-e Nazar* 16(78): 29-42. <https://www.sid.ir/paper/406989/fa> [in Persian]
- Foucault, Michel. 1961. *Folie et deraison: histoire de la folie an l'age Classique*. Translated by F. Valiani Trans, 2009. Tehran: Hermes. [in Persian]
- Foucault, Michel. 1975. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Translated by N. Sarkhosh and A. Jahan-dideh Trans. 1999. Tehran: Ney Publications. [in Persian]
- Ghirshman, Roman. 1954. *Iran: From the Earliest Times to the Islamic Conquest*. New York: Penguin.
- Ghobadian, Vahid. 2013. *Theories and styles in contemporary Iranian architecture*. Tehran: Elme-E Memar. [in Persian]
- Godard, Andre. 1965. *The Art of Iran*. New York: Praeger.
- Haghighi, Shahrokh. 2002. *The transition from modernity (Nietzsche, Foucault, Lyotard, Derrida)*. Tehran: Agah. [in Persian]
- Hassanpour, Naser, and Hossein Soltanzadeh. 2017. Background Factors in Contemporary Architecture Developments of Iran During the Second Pahlavi and Comparative Comparison with Turkey. *Bagh-e Nazar* 13(44): 39-52. http://www.bagh-sj.com/article_42144.html [in Persian]
- Herzfeld, Ernst. 1935. *Archaeological History of Iran*. London: British Academy.
- <https://www.kojaro.com/attraction/6369-%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%D8%B3%D8%B1%D8%A7%DB%8C-%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%AA%D8%A8%D8%B1%DB%8C%D8%B2>
- <https://mag.yoil.ir/1198/>
- <http://arktourism.ir/1397/08/tabriz-municipality-palace.html>
- Kashi, Gholam Reza. 2011. Space analysis as field discourse analysis. *Iranian Social Studies* 5(2): 101-129. <https://www.sid.ir/paper/512004/fa> [in Persian]

- Khojasteh Ghamari, Mohammad Amin, and Hossein Soltanzadeh. 2020. The impact of the architecture of government buildings on the identity of the City of Tabriz (1921-1941). *National Studies Journal* 21(83): 123-150. http://rjnsq.sinaweb.net/article_114230.html [in Persian]
- Kiani, Mostafa. 2004. Impacts of archaism on the architecture of Pahlavi I Era. *Iranian Contemporary History* 8(32): 45-70. https://www.iichs.ir/Upload/Image/139310/Original/fc6370b6_bed2_4cd0_a3cb_c30f74feea2.pdf [in Persian]
- Kiani, Mostafa. 2002. *Changes in thoughts, emergence, and formation of architecture in two decades*. Tehran: Institute of Contemporary Iranian Studies. [in Persian]
- Kiani, Mostafa. 2000. Changes in thoughts, emergence and formation of architecture in two decades (1920-1941). Thesis for Ph.D. Tehran: the University of Tehran, Faculty of Fine Arts. [in Persian]
- Lampugnani, Vittorio. 1980. Architecture and city planning. L. Etezzadi Trans., Tehran: Shaheed Beheshti University. [in Persian]
- Pope, Arthur Upham. 1976. *Persian Architecture*. Soroush Press.
- Memarian, Gholam Hossein. 1988. *Arched Structures in Islamic Architecture of Iran*. Tehran: Jihad-e-Daneshgahi of University of Science & Technology. [in Persian]
- Mirmozzafari, Hoda, and Akbar Abdollahzadeh Taraf. 2018. Urban Design Principles of the Squares in the First Pahlavi Period Revisited. *Bagh-E Nazar* (61): 25-38. http://www.bagh-sj.com/article_63861.html [in Persian]
- Narangi, Mahdi, and Hamed Biti. (Biti). Evaluation and documentation of restoration activities carried out in the historical collection of charmsazi. Tabriz: Islamic Art University. [in Persian]
- Nejad Ebrahimi, Ahad, Shahin Farrokhi, and Mahsa Shab Ahang. 2019. Architectural Pattern Recognition of Pahlavi industrial factories in Tabriz. *Naqshejahan* (1): 34-44. <https://www.sid.ir/paper/249047/fa> [in Persian]
- Navabakhsh, Mehrdad, and Farough Karimi. 2009. Analysis of the power concept in Michel Foucault's theories. *Political Studies* 1(31): 49-64. <https://www.sid.ir/paper/161449/fa> [in Persian]
- Rezaei Panah, Amir, and Rajab Izadi. 2013. Tracing the roots of the First Pahlavi's discourse from the views of the modernists in the Constitutional Era. *Historical Studies* 4(2): 35-68. <http://ensani.ir/fa/article/331236/%D8%B1%D8%8C%D8%B4%D9%87%DB%8C%D8%A7%D8A8%DB%8C%DA%AF%D9%81%D8%AA%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%BE%D9%87%D9%88%DB%8C%DB%8C%DA%A9%D9%85%D8%AF%D8%B1%D8%A2%D8%B1%D8%A8%D9%85%D8%AA%D8%AC%D8%AF%D8%AF%DB%8C%D9%86%D8%B9%D8%B5%D8%B1-%D9%85%D8%B4%D8%B1%D9%88%D8%B7%D9%87> [in Persian]
- Sadati, Mohammad Javad, Ali Hossein Najafi Abrandabadi, and Rahim Nobahar. 2017. Genealogy of relation between punishment and power in the Iran legal system. *Criminal Law and Criminology Studies* 4(1&8): 37-64. https://jqclcs.ut.ac.ir/article_63738.html [in Persian]
- Saremi, Ali Akbar, and Taghi Radmard. 1997. Stable Values in Iranian Architecture. Tehran: Cultural Heritage Organization of the Country. [in Persian]
- Sattarzadeh, Dariush. 2007. Investigating the causes and formation of urban spaces in Tabriz in the first Pahlavi period, Research Project. Tabriz: Azad University of Tabriz. [in Persian]
- Shirazi, Ali Asghar, and Milad Younessi. 2011. Impact of Nationalism on the Architecture of Government Buildings During the First Pahlavi Period. *Journal of studies on Iranian Islamic city* 1(4): 59-69. <https://www.sid.ir/paper/177405/fa> [in Persian]
- Soheili, Jamaledin, and Darab Darab. 2010. How Government Systems Have Influenced the Emergence of Nationalist Architectural Movements in Iran and Turkey. *Bagh-e Nazar* 7(14): 27-44. http://www.bagh-sj.com/article_17.html [in Persian]
- Tavassoli, Mahmood. 2002. *Urban structure and architecture in the hot arid Zone of Iran*. Tehran: Peyvand-no. [in Persian]
- Yahyawi, Hamid. 2015. Foucault's anatomy of the state. *Government Research* 1(3): 111-146. https://journals.atu.ac.ir/article_2454.html [in Persian]
- Yahyawi, Hamid. 2017. "Neo-Pastorship", Critique of Governmental Rationality of Iran's state. *Government Research* 3(10): 1-32. <https://www.sid.ir/paper/255319/fa> [in Persian]
- Zakir Isfahani, Alireza. 2005. The Cultural Foundation of the Political Discourse of the First Pahlavi Era, Thesis for Ph.D. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/search?keywords=%D8%B4%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%AF%D9%87%20%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%DB%8C%20%DA%AF%D9%81%D8%AA%D9%85%D8%A7%D9%86%20%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%DB%8C%20%D8%B9%D8%B5%D8%B1%20%D9%BE%D9%87%D9%84%D9%88%DB%8C%20%D8%A7%D9%88%D9%84&basicscope=1> [in Persian]
- Zamani, Elham. 2019. Representation of Women in the Works of Alireza Naderi based on the Discourse of Michel Foucault, Thesis for Masters, Tehran: University of Arts. Cinema Theater School. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/search?keywords=%D8%A8%D8%A7%D8%B2%D9%86%D9%85%D8%A7%DB%8C%DB%8C%20%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%86%20%D8%AF%D8%B1%20%D8%A2%D8%AB%D8%A7%D8%B1%20>

[%D8%B9%D9%84%DB%8C%D8%B1%D8%B6%D8%A7%20%D9%86%D8%A7%D8%AF%D8%B1%D-B%8C%20%D8%A8%D8%A7%20%D8%AA%DA%A9%DB%8C%D9%87%20%20%D8%A8%D8%B1%20%DA%AF%D9%81%D8%AA%D9%85%D8%A7%D9%86%20%D9%85%DB%8C%D8%B4%D9%84%20%D9%81%D9%88%DA%A9%D9%88.&basicscope=1](#) [in Persian]

- Zomorshidi, Hossein. 2016. *Iran architecture: construction with traditional materials*. Tehran: Zomorod Publications. [in Persian]

<p style="text-align: center;">نحوه ارجاع به این مقاله</p> <p>قربانی، نوشین، سحر طوفان، حبیب شاه‌حسینی، نیما ولی‌زاده، و حسن ستاری ساربانقلی. ۱۴۰۱. بررسی نمود گفتمان‌های عصر پهلوی اول در معماری بناهای عمومی این دوره در شهر تبریز بر اساس تئوری میشل فوکو. <i>نشریه معماری و شهرسازی آرمان‌شهر</i> ۱۵(۴۱): ۱۳۹-۱۵۲. DOI: 10.22034/AAUD.2023.277528.2446 URL: http://www.armanshahrjournal.com/article_168907.html</p>	
<p>COPYRIGHTS</p> <p>Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open- access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License. http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/</p>	